

Iespēja griezties tiesas iestādēs Eiropā

/// *Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. pants, kas iekļauts sadaļā „Tiesiskums”, garantē tiesības griezties tiesas iestādēs.*

Pamats

Atbilstīgi starptautiskajiem un Eiropas Savienības cilvēktiesību aktiem ES dalībvalstīm ir jāgarantē tiesības ikvienam vērsties tiesā vai citā alternatīvā strīdu noregulēšanas iestādē un saņemt tiesību aizsardzību, ja šo personu tiesības ir aizskartas. Tās ir *tiesības vērsties tiesas iestādēs*. Tāpat arī, atbilstīgi ES tiesību aktiem ikvienam ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, lai panāktu ES tiesību aktos piešķirto tiesību ievērošanu. Svarīga joma ir nediskriminēšanas tiesību akti, kur ES tiesību akti aizliedz diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās, dzimumorientācijas, vecuma, invaliditātes un reliģijas vai pārliecības dēļ. Šajā faktu lapā sniegta informācija par iespēju griezties tiesā, koncentrējot uzmanību uz nediskriminēšanas tiesību aktiem, izņemot krimināltiesības.

Galvenie jautājumi

Bez tiesībām griezties tiesā cietušais nevar īstenot savas tiesības vai novērst ciesto kaitējumu.

Tiesības griezties tiesā var sadalīt šādās sastāvdaļās. Tās ir tiesības:

- uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā tiesā;
- saņemt juridisko konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību lietas izskatīšanas laikā;
- uz juridisko palīdzību, ja nevar sagaidīt, lai cietušais pats sevi pārstāvētu tiesā un viņš nevar samaksāt par advokātu;
- uz lēmuma pieņemšanu lietā saprātīgā termiņā, kā arī saņemt atbilstošu tiesību aizsardzību.

Turpmākā rīcība

Laika ierobežojumi

Vēršoties tiesā, iespējamajam cietušajam ir jāuzsāk tiesvedība noteiktā termiņā. Termiņam ir jābūt taisnīgs līdzsvarš: cietušajam nepieciešams pietiekami ilgs laiks, lai izlemtu, vai viņa lieta ir atbilstoša un vai viņš vēlas griezties tiesā. Taču termiņš nedrīkst būt pārāk garš, jo tas nostāda iespējamo pārkāpēju nenoteiktības situācijā. Lielākajā daļā ES dalībvalstu termiņš ir no trim līdz pieciem gadiem. Taču nodarbinātības jomā šis termiņš parasti ir daudz īsāks, piemēram, Slovēnijā, tas ir astoņas dienas.

ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, lai termiņi nav pārāk īsi. Varētu apsvērt iespēju sākt termiņa uzskaiti tikai no brīža, kad cietušais uzzinājis par pārkāpumu.

Tiesiskā situācija

Nediskriminēšanas tiesību jomā ES dalībvalstīm ir pienākums piešķirt apvienībām, piemēram, nevalstiskajām organizācijām (NVO) un arodbiedrībām tiesības ar cietušo atļauju ierosināt lietas cietušo vārdā vai cietušo atbalstam. Dažas dalībvalstis (piemēram, Beļģija, Ungārija un Īrija) atļauj apvienībām izvirzīt prasības pat tādā gadījumā, kad cietušo nav iespējams noteikt vai ja pastāv diskriminācijas formas. Šī darbība pazīstama ar nosaukumu *rīcība sabiedrības interesēs*. Ārpus nediskriminēšanas tiesību vai vides tiesību jomas parasti tiesā var vērsties tikai pats cietušais vai viņu pārstāvis.

Dalībvalstīm vajadzētu apsvērt iespēju atļaut rīcību sabiedrības interesēs. Tas ir svarīgi, jo bieži paši cietušie neierosina lietu tiesā, jo viņi:

- nav informēti par savām tiesībām;
- nevar to atļauties;
- baidās no negatīvām sekām, piemēram, darba zaudēšanas sūdzēšanās par darba devēju gadījumā.

Procesa ilgums

Tas, cik ilgs laiks nepieciešams tiesai sprieduma pieņemšanai, ir atkarīgs no lietas sarežģītības pakāpes un pārsūdzību skaita. Tāpēc nav iespējams precīzi pateikt, cik ilgs laiks būtu nepieciešams lietu izskatīšanai. Dažās ES dalībvalstīs ir nopietnas aizkavēšanās. Ja cietušajiem ir jāgaida pārāk ilgi, tas var padarīt iespēju vērsties tiesā bezjēdzīgu. Ilga kavēšanās arī attur cietušos no vērsšanās tiesā vispār.

ES dalībvalstīm vajadzētu apsvērt iespēju ieviest steidzamos procesus steidzamām lietām. Ja lietas attiecas uz prasībām par nelielām naudas summām vai nav saistītas ar sarežģītiem pierādījumiem un tiesību jautājumiem, varētu izveidot vienkāršākas procedūras. Tādus piemērus var atrast Austrijā, Beļģijā, Ungārijā un Apvienotajā Karalistē.

Tiesāšanās izdevumi un juridiskā palīdzība

Daudziem cilvēkiem vērsšanās tiesā izmaksas ir pārāk augstas. Visas ES dalībvalstis piedāvā kādu *juridiskās palīdzības* formu, kad valsts vai nu palīdz jums samaksāt advokātam, vai ieceļ advokātu, kas jūs pārstāv. Lai noteiktu, kam pienākas juridiskā palīdzība, dažas dalībvalstis izmanto „ienākumu kritēriju”, balstoties uz turību, un dažas valstis arī ņem vērā, kāda ir lietas sekmīga iznākuma iespējamība.

Lai gan saskaņā ar cilvēktiesību tiesību aktiem nav absolūtu tiesību saņemt juridisko palīdzību, Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) izmanto citādu kritēriju. Tā skatās uz to, cik svarīgas ir tiesības, ko jūs mēģināt īstenot, kā arī to, vai juridiskās palīdzības atteikums liegs jums lietas taisnīgu izskatīšanu. Tā kā ECT kritērijs ir devīgāks, pastāv iespēja, ka daudzi cietušie ES dalībvalstīs nesaņem juridisko palīdzību, kad viņiem vajadzētu to saņemt.

Dalībvalstīm būtu jānodrošina, lai juridiskā palīdzība būtu pieejama vienmēr, kad tā ir nepieciešama taisnīgas lietas izskatīšanas nodrošināšanai. Tās varētu arī apsvērt iespēju:

- izveidot centrus bezmaksas juridiskās palīdzības sniegšanai;
- aicināt personas iegādāties juridisko apdrošināšanu;
- aicināt noregulēt strīdus alternatīvās strīdu noregulēšanas iestādēs.

Tiesības uz atlīdzību

Cietušajiem ir tiesības saņemt atlīdzību, kas kompensē viņu ciestos zaudējumus un attur jaunus vai pastāvīgus pārkāpējus. Visplašāk izplatītā atlīdzība ir kompensācija. Diskriminācijas lietās kompensācijas līmeņi ES dalībvalstīs ir būtiski atšķirīgi. Šīs atšķirības nevar izskaidrot tikai ar atšķirīgām dzīves izmaksām dažādās valstīs. Bez tam, kompensācijas līmeņi var nebūt pietiekami augsti, lai atturētu pārkāpējus vai atlīdzinātu cietušajiem nodarīto kaitējumu.

ES dalībvalstis varētu izskatīt kompensācijas līmeņus par diskrimināciju, lai nodrošinātu, ka tie ir atbilstoši.

Eiropas un starptautiskajā līmenī pieejamā tiesību aizsardzība

Ja personām nav izdevies atrisināt lietu valsts tiesās, tās var vērsties iestādēs Eiropas vai starptautiskajā līmenī. Eiropas Savienības Tiesa (EST) var pieņemt lēmumus lietās, kas attiecas uz ES tiesību pārkāpumiem. Taču sūdzības par cilvēktiesību pārkāpumiem visbiežāk tiek adresētas ECT, kas uzrauga Eiropas Cilvēktiesību konvencijas ievērošanu. Eiropas Sociālo tiesību komiteja (ECSR) var pieņemt arī „kolektīvās” sūdzības no noteiktām organizācijām par Eiropas Sociālās hartas pārkāpumiem. Apvienoto Nāciju iestādes var pieņemt lēmumus arī par sūdzībām par ANO cilvēktiesību nolīgumu pārkāpumiem, ja valsts ir piekritusi šai procedūrai.

Šīm sistēmām ir dažādas priekšrocības. EST ir strikti noteikumi attiecībā uz tiesisko situāciju, kas faktiski sarežģī prasības iesniegšanu tiesā. ECT ir ārkārtīgi liels lietu skaits, kas izraisa spriedumu pieņemšanas kavēšanos. Ir ieviestas reformas, lai palīdzētu kopīgi izskatīt „atkārtojošās” lietas. ECSR var izskatīt tikai sūdzības no noteiktām organizācijām un nevis privātpersonām. ANO iestādēm ir zemas piekļuves izmaksas, jo nav nepieciešama advokāta pārstāvēšana. Taču to lēmumi nav juridiski saistoši.

ES dalībvalstīm vajadzētu apsvērt noteikumu par tiesisko situāciju attiecībā uz EST paplašināšanu. Tām vajadzētu arī nodrošināt, ka valstu tiesību aktos tiek iekļautas izmaiņas, ko prasa ECT spriedumi, lai izvairītos no atkārtotiem pārkāpumiem. Turklāt, tām vajadzētu apsvērt iespēju piekrist sūdzību izskatīšanas procedūrām saskaņā ar ANO nolīgumiem, ja tas vēl nav izdarīts.

Papildu informācija:

Pārskats par FRA darbībām saistībā ar iespēju vērsties neatkarīgā tiesā Eiropā ir pieejams FRA tīmekļa vietnē:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

FRA ziņojums „Lespēja griezties tiesā Eiropā: pārskats par izaicinājumiem un iespējām” (*Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*) būs pieejams tiešsaistē:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm